

En artikel fra [KRITISK DEBAT](#)

Er revolutionen gået af mode?

Skrevet af: **Jan Helbak** | Offentliggjort: 15. oktober 2011

I tilbageblik kan det godt undre, at medierne og de andre partier under valgkampen kun i beskedent omfang gik i kødet på Enhedslistens principprogram. Her er ellers nok at hente for mediedramaturgiens mestre. Men det skete ikke. Angiveligt fordi valgkampen hele vejen igennem forblev en kamp i det lukkede rum mellem bogholderiets forskellige kontorer og forskellige socialtekniske retninger, og her er politisk strategi som bekendt ganske irrelevant. Nøgleordet er teknik.

"Store revolutioner, der rammer øjet som et lyn, må have haft en forløber i den stadige og skjulte revolution i tidsånden - en revolution der ikke var synlig for ethvert øje." Georg Wilhelm Friedrich Hegel, "Tidlige teologiske Skrifter"

Men kun få dage efter valget, som for alvor havde bragt EL frem i det politiske rampelys, kom så interessen for partiets overvintrede principprogram. I en stor artikel satte Information spotlight på to af nøglebegreberne i principprogrammet - revolution og kommunisme. Det sidste forbigår jeg i denne omgang.

Overskriften på artiklen lagde sådan set selv trykket: "Revolutionen er gået af mode". Sådan! Hvorved artiklens opgave blot var at finde nogle eksperter, der kunne bekræfte dette synspunkt. Næste trin var så at vriste et par mindre indrømmelser ud af repræsentanter fra EL og tørt konstatere; at "det succesfulde venstrefløjsparti næppe vil insistere på "revolutionens nødvendighed" i bestræbelserne på at komme kapitalismen til livs". Konklusionen gav næsten sig selv. Det, der er brug for, er, at få skrevet et nyt principprogram i et mere moderne sprog. Det gamle "skal støves af", som det udtrykkes i en forblømt metafor.

Situationen var selvfølgelig helt forventelig. Det samme skete med SF efter kanonvalget i 2007. Også her gik man øjeblikkeligt i forsvar for ikke at blive udelukket fra mainstream i stedet for åbent at tage til genmæle og aftvinge en drøftelse af, hvad der egentlig menes med begrebet revolution og dets rolle i hele den årtier gamle kamp for at omvælte kapitalismen - for det er jo angiveligt stadig de omtalte partiers mål. Men som nu EL var man øjensynlig også i SF nervøse for at miste almindelig politisk anseelse som et troværdigt og ikke mindst realitetsbetonet politisk parti med et vist parlamentarisk manøvrerum, hvis man samtidig meget klart bekendte sig til en eller anden form for revolutionær politisk reformstrategi.

Selvfølgelig kan man altid henvise miseren til, at de to partier såvel som andre af samme slags altid vil rykke til højre, jo tættere de kommer til magtens centrum og må konfrontere virkeligheden. "Noget ganske andet end at befinde sig i hængekøjen

fyldt med sympatiske idealer". Men for det første ville en sådan argumentation være politisk selvmord for enhver socialistisk bevægelse, og for det andet er den temmelig forsimplet. Og det er netop forsimplingen, jeg vil opholde mig ved i denne artikel.

Det forsimplede revolutionsbegreb

Efterkrigstidens venstrefløj fra venstresocialdemokrater og ud efter har op til i dag været tynget af det forsimplede revolutionsbegrebs modernmærke. Dvs. af de forsimplinger og den politiske instrumentalisering, som i slutningen af det 19. århundrede voksede frem i kampen mellem de politiske fløje først i SPD og senere mellem den såkaldte revisionistiske fløj og den "ægte" revolutionære fløj i den internationale arbejderbevægelse. Den lande "revisionismestrid" kulminerede med revolutionsbegrebets degeneration i den postrevolutionære periode i 20'erne. Det blev til et magtteoretisk begreb om, hvorledes kapitalismen skulle sættes på porten og proletariatet overtage den politiske magt - noget historisk ulykkeligt benævnt "proletariatets diktatur". Men fælles for alle de politiske retninger indenfor arbejderbevægelsen bortset fra nogle få marginaliserede var, at revolutionen som udtømt formbegreb skulle forstås som en spektakulær magtovertagelse i en såkaldt revolutionær situation, hvor kapitalismen, dens institutioner og ideologiske indflydelse i samfundet var i opløsning. Som bekendt indtraf den situation kun i Rusland, alle andre steder udviste den herskende klasse forbløffende stor modstandsdygtighed og kraft til at trænge arbejderbevægelsen i defensiven og genetablere både det økonomiske, sociale og politiske herredømme.

Ikke desto mindre har det instrumentelle og magtteoretiske revolutionsbegreb overlevet stort set alle nederlagene i realverdenen, og har samtidig indtaget samme plads i den efterfølgende distinktion mellem reformister - læs socialdemokrater og socialister - og kommunister og det revolutionære venstre helt op til i dag. Og det på trods af, at der har været gjort utallige forsøg på at løse dets indbyggede modsætninger. Eurokommunisterne forsøgte det f.eks. i 70'erne. Poulantzas leverede et vægtigt bidrag sidst i 70'erne.[\[1\]](#) Og de franske socialister forsøgte at gøre det i praksis med overtagelse af magten i 1981. Som bekendt mislykkedes forehavendet bl.a. på grund af mangel på et internationalt perspektiv. Parallelt med Mitterandregeringens store offensiv og eklatante nederlag voksede den neolibérale ideologi så voldsomt i dominans, at revolutionsbegrebet efterfølgende blev fjernet fra hylderne og placeret på overskudslageret. Hvilket desværre fik som konsekvens, at den gryende og åbne nyfortolkning af begrebet blev aborteret og henvist til bedre tider.

Her i 00'erne har det været tilstrækkeligt for hele venstrefløjen at drøfte en radikaliseret demokratibegreb og formulere en sympatisk reformpolitik indenfor rammerne af det luftige begreb - en "centrum-venstre alliance". Revolution har slet ikke været på tale, hovedsageligt fordi kampen for at omvælte kapitalismen

ikke har trængt sig på. Dagens tema har i tyve år været - om end i mange varianter - kampen for at bremse neoliberalismens fremmarch og genetablering af den gode velfærdsstat. Den velfærdsstat som i sine velmagtsdage af den samme venstrefløj blev betragtet som det, den var, et forbigående historisk kompromis, der ikke kunne holde over en længere periode og derfor enten måtte erstattes af den revolutionære kamp for socialismen eller væltes over ende af en ny borgerlig modbølge. Det sidste blev tilfældet.

Siden er det liberale demokrati og den institutionaliserede individualitet blevet ophøjet til universel gyldighed, hvor det, der er gået forud, og det, der ved en ulykke kunne komme efter, kan relegeres til barbari, som man i øvrigt legitimt har kunnet erklære krig mod. Socialisme er i den brede socialdemokratiske bevægelse blevet udvandet til utopier som f.eks. "hegnspæle om markedet" eller "reformer mod ulighed", fordi den udåndede "virkeliggjorte socialisme" i Sovjetimperiet gennem årtiers politisk, økonomisk, kulturel og social vandalisme har gjort enhver tanke om, at de brede folkelige masser gennem fælles aktioner kan løse deres problemer kollektivt til et veritabelt rædselsscenario. Konsekvenserne af idealet har været skræmmende, hvoraf man har kunne udlede, at så må idealet - konsekvensernes udspring - også være det. Tilbage er blevet en indskrænket horisont, der kun levner virkelig plads for teknokratiske løsninger - den humane socialtekniske administration af kapitalismen. Ironisk nok sammenfaldende med, at kapitalismen med finans- og gældskrisen blotlægger sin egen historiske irrationalitet og manglende evne til at videreføre sin egen samfundsformation uden gennem systembetinget social- og politisk vold og depravering af det menneskelige.

Revolutionsbegrebets radikalitet

Der er således mange gode grunde til, at det demokratiske socialistiske venstre har haft mere end nok at gøre med blot at holde sig oven vande og som konsekvens heraf overladt den socialistiske utopi og revolutionens begreb til overskudslagerets upåagtede lokaler. Problemet er blot - og det vil tiltage i den kommende tid, hvor utilfredsheden med kapitalismen breder sig som en samfundstilstand - at nu, hvor det skal bruges, har det for længst overskredet sidste salgsdato, og kun ganske få har i den mellemliggende periode for alvor forsøgt at reformulere begrebet og hive det ud af fortidens steriliserede magtproblematik.

I den forbindelse kommer Informations artikel meget belejligt. Motiverne ufortalt er det aldeles legitimt, at den danske presse gerne vil vide besked med EL's hensigter og dele af pressens vedkommende i samme ombæring at hænge EL ud som pseudodemokrater og sætte lus i partiets pels. Det ville være fornøjeligt, hvis man kunne få de mange forskellige fraktioner i EL til at slås indbyrdes og slide sig selv op i den traditionelle dikotomi mellem demokrati/reform og revolution. Og det skal såmænd også nok lykkes, hvis ikke man her forstandigt tager et grundigt, åbent og

ikke mindst tolerant opgør med tankegodset fra marxortodoksien. Og jeg skriver helt bevidst ortodoksien i den hensigt at skille dogmatikken fra Marx's teorier. For der vil stadig være meget vigtigt teoretisk materiale at hente fra Marx og Engels vedr. revolutionsbegrebet, der i modsætning til deres efterfølgere havde et ganske åbent og nøgternt syn på forholdet mellem reform og revolution. For dem udelukkede disse to begreber ikke gensidigt hinanden, og de reducerede ikke revolutionsbegrebet til steril og instrumentel magtteknik. Især Engels gjorde sig i sin alderdom i brevvekslingen med Conrad Schmidt store anstrengelser for at nuancere de politiske kategorier, som han og Marx i stærkt slebet form tidligere havde anvendt i kampen mod deres politiske modstandere - herunder revolutionsbegrebet.[\[2\]](#)

Som børn af den radikale del af oplysningsbevægelsen anlagde de et langt bredere syn på revolutionen. Især Marx's forståelse af revolutionsbegrebet havde sine aner tilbage til Spinozas og hans samtidiges nyformulering af begrebet revolution.[\[3\]](#) For Spinoza og hans radikale samtidige repræsenterede revolutionen et universelt opgør med prædestineret ulighed, ufrihed, Gudsindstiftede rettigheder for de få, politisk og økonomisk tilbagestående, åndelig mysticisme og bornert overtro. Dvs. det radikale skifte fra gudernes og de royales historie til menneskets og massernes historie. Fra forsynets virke til den *menneskelige virksomhed som historiens egentlige drivkraft*. De mondæne oplysningstænkere som Voltaire og antioplysningstænkere - Locke og Hume i England - havde nok at gøre med i deres advokatur for de liberale frihedsrettigheder samtidig at mane det radikale revolutionsspørgelse i jorden og forlange respekt for det religiøse, det inderlige og det enkelte individ, som de i øvrigt med glæde overleverede enten til kongemagtens eller det opkommende kapitalistiske markeds og kolonialismens nåde.

Som bekendt slog den radikale oplysningsbevægelses tanker an og efterlod sig dybe rødder i først og fremmest i det franske samfund, og de øvede en ikke ringe indflydelse på tankegodset i den store franske revolution i 1789. Men som ved de efterfølgende revolutioner blev det først og fremmest revoltens teknik og forløb, der stod tilbage som lærestykker - ikke revolutionens ånd og radikale perspektiv. Glemte blev også alle de voldsomme diskussioner om "det almindelige menneske" og om "det menneskelige", der havde raset i over hundrede år, før uroen og de samfundsmæssige sociale og politiske modsætninger kulminerede i 1789. Samme skæbne er overgået de mange overvejelser, som Marx og Engels gjorde sig om det revolutionære opgør med kapitalismen og om, hvordan man skulle nå så vidt, at de folkelige masser - den gang historisk for det meste indskrænket til proletariatet - kunne frigøre sig fra hele den borgerlige filosofi, kultur, tradition, politiske og civile institutioner i en sådan grad, at de på kompetent vis kunne formulere og gøre deres egne interesser gældende på en sådan måde, at deres forestillinger om socialismen ikke længere blot levede som en håbets drøm, men kunne gennemføres som "ny grundbetingelse" for deres daglige virksomhed. Heri skal også deres forestillinger om

"statens bortdøen" findes. Ikke afskaffelse! Og ikke slet ikke af dens administrative og organiserende funktioner, men derimod dens politiske regulering af kapitalismen for at bevare denne og den herskende klasses magt.

Men Marx og Engels' mange og famlende overvejelser angående revolutionsbegrebet - og især Engels senere forsøg på nuanceringer og opgør med enhver form for historisk determinisme, blev negligeret af lederne i den hastigt voksende arbejderbevægelse. Tiden kaldte på klare og håndfaste paroler i den tilspidsede klassekamp, og da Marx's *Kapitalen* i den dogmatiske fortolkning automatisk og med historisk nødvendighed lagde kapitalismen i graven, fremstod hovedopgaven for de toneangivende politiske ledere som arbejderbevægelsens forberedelse til magtovertagelsen ved kapitalismens endelige men uundgåelige sammenbrud. Selv om der var modstand mod denne simplificering, blev den ikke overvundet, og forestillingerne om den store og omfattende "revolutionære situation og kapitalismens sammenbrud" klæber stadig til revolutionsbegrebet desuagtet de mange sproglige modifikationer.

Den, der kom nærmest opgøret med ortodoksiens sterilisering af revolutionsbegrebet, var den socialistiske teoretiker Gramsci.^[4] Men reelt har hans indflydelse desværre været begrænset, bl.a. fordi hans opgør var en kende abstrakt. Ved at indføre det for ham centrale begreb klassehegemoni som andet og mere end klassesdominans åbnede han for en større forståelse af, hvorfor det trods kriser, socialt sammenbrud og åndelig og kulturel afklædning af kapitalismen alligevel er lykkedes den herskende klasse at bevare samfundsmagten og regenerere kapitalismen til nye og endnu større ekspansionsbølger. I hans forståelse indebærer en klasses hegemoni i samfundet en indflydelse på alle former for tænkemåder, traditioner, vaner, åndeligt udsyn mv. Dvs. en så vidtgående indflydelse, at den herskende klasses verdensforståelse naturaliseres som den eneste *fornuftige*. I dag er denne indflydelse i negativ form yderligere cementeret med den "virkeliggjorte socialismes" sammenbrud og afsløringerne af de kommunistiske staters grænseløse inhumanitet, umådelige spild af samfundsmæssige ressourcer og systematiserede idioti.

Ved på denne måde at indføre begrebet klassehegemoni opløste Gramsci også revolutionsbegrebets hidtidige snævre og sterile magttematik og tilbageførte det til dets oprindelige universelle radikalitet - som det gennemgribende opgør med en samfundsformations økonomiske - politiske - sociale og kulturelle strukturer og institutionaliserede tankeformer. Desværre lykkedes det i Gramsci - han døde tidligt på grund af sit lange fængselsophold i Mussolinis fængsler - at udfolde sine optegnelser til en egentlig teori om revolutionsspørgsmålet. Hans indflydelse er af samme grund forblevet marginal. Faktisk er det først indenfor de sidste ti år, at hans tanker om *hegemoni* igen er blevet taget op som central problematik. Men nu

afkoblet fra revolutionsbegrebet - angiveligt fordi det sidste har været mindre påtrængende som forklaringsperspektiv end det første.

Revolutionsbegrebets nødvendighed

Her står vi så i et år, hvor alle både højre og venstre trods alt taler i et væk om revolutioner og endog med stor entusiasme, selv om det, vi ser foran os i Mellemøsten og i Nordafrika i sandhedens interesse, først og fremmest kan beskrives som revolter mod autokratiske styre. Men revolter er kvalitativt forskellige fra revolutioner. Revolter er opstande, hvorimod revolutioner er radikalt samfundsforandrende. Førstnævnte *kan være indeholdt* i sidstnævnte, men aldrig være identisk med. Hele det "arabiske forår" har været anskuelsesundervisning i dette forhold. Hverken i Egypten eller i Tunesien har masserne, der har deltaget i revolterne, udviklet en horisont og politiske mål, som kan bringe disse revolter videre til en egentlig revolutionær transformation af de autokratiske samfund. Tværtimod har de store oppositionsgrupper overladt "transformationen" til "nye magthavere", der trods forårets enorme samfundsmæssige rystelser har genvundet pusten og tilliden til egen magt. Måske har de "nye magthavere" ikke en samlet strategi for restaurationen, men de revolterende samfundsgrupper har heller ikke en strategi for at uddybe revolten og kæmpe for sammenhængende og radikale reformer, der på den ene side kan mobilisere masserne politisk og på den anden side samtidig frigøre dem fra det gamle regimes dybe rødder i selv den mest dagligdags måde at tænke på.

Men trods dette forhold har revolterne især i Egypten og Tunesien alligevel reaktualiseret spørgsmålet om revolution og reform og samtidig, hvis vi ellers kan frigøre os fra vores eurocentriske arrogance og hente inspiration fra Nordafrika, indledt de første skridt til også at frigøre de to begreber fra dødvægten fra den europæiske arbejderbevægelsens historie.

Der er historisk åbnet en mulighed - som med den kapitalistiske samfundsformations modsætningsfyldte og samfundsopløsende tryk på større og større dele af befolkningen - også er blevet en nødvendighed.

Set i forhold til de amorfe sociale- og politiske protestbevægelser, der ud af intet pludselig springer frem og breder sig med utrolig hast, kan vi stort set optrykke alle de gode hensigter i vores respektive partiers programmer, som vi vil. Det flytter kun ganske lidt. Vi kan kritisere kapitalismen sønder og sammen og anklage den for umenneskelighed, og alligevel blive hængende i rollen som evig opposition og uden den store indflydelse på de mange og meget forskellige protestbevægelser (Indignados, Prekaritetsbevægelsen, Occupy Wall Street samt et væld af lokale protestbevægelser). For hvordan opnå virkelig opbakning til f.eks. nationalisering af hele finansvæsnet, selv om det er indlysende nødvendigt, hvis det store flertal

frygter økonomisk kaos og ruin - eller kort sagt Græske tilstande som konsekvens? Hvordan vinde varig støtte til kampen for mange gode og rigtige strukturelle reformer, der gør op med rigiddommens ekstreme centralisering osv., hvis det store flertal af ganske almindelige lønmodtagere end ikke med opbud af al deres fantasi kan forestille sig en anden måde at indrette samfundet på end den, de kender til i dag?

Hvis man ikke kan forestille sig organiserede kollektive løsninger på kollektive problemer. Hvis man ikke har indsigten i, at forestillingerne om markedet som en historisk skæbne, og masseforbruget som compensation for det solidariske civillivs sammenbrud, bevidst er skabt som forudsætning for kapitalens ekspansion, og hvis man ikke kan forestille sig, at demokratiet kan være andet end vælgernes formelle ret til at udpege de politiske teknokrater, som ved hjælp af forfinede styringsteknologier besidder førsteretten til at styre det folk, som selv har indsat dem, så giver det faktisk selv, at det højst politisk opnåelige i bedste fald bliver forbigående revolter mod uretfærdigheden, som vi ser i Grækenland, Italien, Portugal, Spanien, Island osv. Men til revolutioner bliver de aldrig, selv om misnøjen og den sociale udsathed er nok så stor.

Venstrefløjens ansvar

Så ligesom hos Die Linke i Tyskland får man travlt i Enhedslisten og blandt de mange utilfredse i Socialdemokratiet og SF, der ikke kan se nogen fremtid i den nye regerings teknokratiske socialliberalisme, hvis man vil gribe fat i den voksende modstand mod ulighed og social uretfærdighed og bidrage til, at den bliver til andet og mere end protest.

Men faren for, at det hele går op i hat og briller på grund af mulige tilbagefald til skolastisk eksercits, hvor de gamle socialistiske mentorer hives frem som effektive køller til at slå hinanden oven i hovedet med, er til stede som en realistisk risiko. Af samme grund er drøftelsen af revolutionsbegrebets nødvendighed eller mangel på samme en opgave og et ansvar for alle de politiske kræfter, der finder et radikalt opgør med kapitalismen uomgængelig.

Hermed menes ikke, at bestræbelserne for en nyfortolkning af begreberne revolution og reform skal føres med EL som stedfortræder. Det er som sagt en opgave og et ansvar, der påhviler alle, som ønsker at udvikle hele centrum-venstrebegrebet til et egentligt klassebegreb som alternativ til den parlamentarisk politiske mirage, vi har set folde vingerne ind dér, hvor den er virkeliggjort (Norge, Danmark, Tyske delstater mv.). Hvis store dele af arbejderklassen og middelklassen skal finde sammen i en fælles kamp for strukturelle reformer, der rækker ud over en illusorisk tilbagevenden til den gamle velfærdsstat, står venstrefløjens overfor den opgave at formulere en politisk strategi, der forener progressive strukturelle reformer med en sideløbende

revolutionering af vores måde at tænke samfund, samfundsorganisering- og ledelse på - og ikke mindst organisering af de brede folkelige kræfter, herunder også opgøret med de ligeså forsimplede forestillinger om statssystemet og de overnationale statssystemer som velslebne og føjelige redskaber i den herskende klasses hænder

Den politiske strategi må netop have som udgangspunkt, at kapitalismens svindende legitimitet slår igennem i alle samfundslivets porer - også i statssystemet og i de overstatslige systemer som f.eks. EU, hvor de interne modsætninger stortrives og i disse tider folder sig ud i fuldt flor. En radikal men samtidig konkret reformstrategi har til opgave at udnytte disse modsætninger og på samme tid finde veje til at udvikle og organisere den politiske bevægelse for konkrete og påtrængende reformer, der for det første ændrer de politiske og magtmæssige styrkeforhold og for det andet kan fastholde mobiliseringen i de situationer, hvor magthaverne måtte føle sig stærke nok til at tilbagerulle de reformer, de under en forbigående retræte er blevet presset til at acceptere. Og i dag gælder det alle områder af samfundslivet, fordi kapitalismens udvikling har bragt de samfundsmæssige modsætninger helt ind i de selvsamme porer, jf Harbermas' fremragende begreb om *systemverdenens kolonisering af livsverdenen*.

Hvordan det radikale opgør med kapitalismens samfundsformation så konkret vil forme sig, kan vi på nuværende tidspunkt ikke sige ret meget fornuftigt om. Men vi kan med sikkerhed sige, at faren for, at de opnåede reformer ender i en blindgyde og demobiliserer de store lønmodtagergrupper er overhængende, hvis de førende venstrekræfter ikke i daglig politik kan forene det radikale reformperspektiv og de fine programmer med en revolutionær horisont, der ikke alene udvikler de store samfundsgruppers selvtillid men også gør det realistisk at forestille sig en samfundsformation på den anden side af kapitalismen - dvs. en samfundsformation forstået i sin fulde bredde og dybde, hvor forestillingerne omhandler andet og mere end magtens teknik og abstrakte modeller for samfundets organisering. I modsat fald forbliver de socialistiske utopier selv i en situation, hvor den herskende klasses samfunds- og menneskesyn har mistet sin dragende tiltrækningskraft.

For som de radikale oplysningsteoretikere stærkt inspireret af Spinozas filosofi forstod, så er det kun revolutionen betragtet som et universelt brud med alle de faktorer, som binder samfundsmennesket til de gamle forståelsesmåder, der gør det muligt for de selv samme mennesker praktisk at ændre verden. Af samme grund tog Diderots og hans åndsfæller fat på at udarbejde en Encyklopædi,[\[5\]](#) hvor alle samfundslivets forskellige forhold blev sat under kritisk lup. Og selv om de ikke blev læst af et overvældende publikum, sivede deres tanker og kritik dybt ned og blev til materiel kraft i hverdagslivet, fordi flere og flere fandt det nye udsyn uforeneligt med det udlevede og korrumpereede kongedømme.

Nuvel 2011 er ikke 1751 - og så alligevel. For også den moderne venstrefløj har brug for en universel revolutionær kritik og en politisk strategi, der forener reform og revolution til politisk handlen i dagliglivet, hvor den voksende *protest mod* f.eks. finanskapitalens samfundstyranni kan overskrides og blive til en *kamp for* et alternativ til den samfundsformation, som finanskapitalen logisk udgår fra - og det er jo netop her i dette virvar af bevægelser i dagligdagen, at moden omsættes og udformes også den revolutionære.

[1] New Left Review nr. 109 1978

[2] Marx - Engels: Selected Correspondence

[3] Spinoza: Teologisk-politisk afhandling 1669

[4] Antonio Gramsci: Fængselsoptegnelser I. 1932-33 i opgøret med Bucharins; "Folkelig håndbog i sociologi".

[5] Diderot m.fl.: Encyklopædie første bind 1751